

คู่มือชาวพุทธในสังคมไทยสมัยใหม่ :
จากนวโกวาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ถึงธรรมานุบัญญัติของพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต)*

The Buddhist Handbook for the Modern Thai Society :
From Navakovada [Instructions for New Ordinands] of Somdet Phra Maha Samana
Chao Krom Phraya Vajiranavararasa to Thammanoon Cheewit
[A Constitution for Living] of Phra Dhammapitaka (Prayudh Payutto)

ธรรมาภรณ์ อธิบายธรรมปิฎก**

บทคัดย่อ

กระบวนการที่สังคมไทยก้าวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ซึ่งเริ่มเห็นชัดเจนตั้งแต่กรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นและได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อ ค่านิยม และระบบอื่น ๆ ในสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อปรับตัวให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันหลักของสังคมไทยที่ได้พยายามเคลื่อนไหวเพื่อปรับตัวเข้าสู่ความทันสมัย ด้วยการปรับบทบาท การอธิบายและตีความพุทธธรรมต่อโลกสมัยใหม่

ในช่วงรอยต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย จึงเห็นบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระนักวิชาการ” ที่มีความโดดเด่นสองรูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสและพระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) ผู้เพียรพยายามในการอธิบายและตีความพุทธธรรมให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ ในช่วงรุ่งอรุณของศตวรรษที่ 20 และ 21 ตามลำดับ โดยผ่านการสร้างหนังสือคู่มือของชาวพุทธหรือตำรามาตรฐานเบื้องต้นสำหรับชาวพุทธ คือ นวโกวาท ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสและธรรมานุบัญญัติของพระธรรมปิฎก ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับการเผยแพร่มากที่สุดในประเทศไทย และมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัยที่แตกต่างกันออกไป

Abstract

In the early Rattanakosin period, Thai society has developed to modernity in its various parts. Now, it trends to globalization which had the greatest impact on Thai society. This leads to adaptation of various parts that will best suit the modernization. Buddhism as an important foundation of Thai society, has adapted itself by interpretation and explanation

* ปรับปรุงจากบทความชื่อเดียวกัน ในการนำเสนอในที่ประชุมการสัมมนาทางวิชาการปรัชญาและศาสนา ของสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง “ศาสนาและปรัชญาในวิกฤตสังคมไทย” ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ 25-26 ตุลาคม 2544.

** หัวหน้าหมวดวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศูนย์วิชาการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

of Buddhist
can be seen
[Instructions
Vajiranavara
pitaka (Pray

ความนำ

จากท
ไทยพอจะย
สำคัญต่อวิ
ปรากฏตัวมา
สืบเนื่องมาจน
ที่ได้ปราถนา
การประกอบ
ความสัมพันธ์
จนนักปราชญ์
ชนชาติไทยก็
พระพุทธศา
2533 : 11) ต
ของศิลปะ
โลกทัศน์และค

สุภาพ
พุทธธรรมที่
ก่อนการเปลี่ย
ได้เป็นรากฐาน
สำคัญต่อการ
ยิ่งขึ้น โดยพ
คุณลักษณะที่
เหมาะสม การ
เหมาะสมกับ
สำคัญยิ่ง บท
และการสื่อส
พระพุทธศา
เป็นวรรณกรรม

of Buddhist teachings for its relevance to modernity. In the turning point of Thai society, it can be seen clearly through an important Buddhist handbook of Thai Buddhist, Navakovada [Instructions for New Ordinands] of Somdet Phra Maha Samana Chao Krom Phraya Vajirananavarorasa and Thammanoon Cheewit [A Constitution for Living] of Phra Dhammapitaka (Prayudh Payutto).

ความนำ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยพอจะยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนา ได้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน อย่างน้อยก็เริ่มปรากฏตัวมาตั้งแต่กำเนิดรัฐไทยในสมัยกรุงสุโขทัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้พร่ำสอนธรรมแก่ประชาชนโดยตรง และผ่านการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคมไทยมาช้านาน จนนักปราชญ์บางท่านกล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยก็คือประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นเอง (Phra Rajavaramuni 1990/2533 : 11) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนา จึงเป็นที่มาของศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ชีวิตศรัทธาโลกทัศน์และค่านิยมของชนชาติไทย

สุภาพรณ ฤ บางช้าง (2535) ได้ศึกษาถึงพุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่า พุทธธรรมได้เป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านานและมีส่วนอย่างสำคัญต่อการสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น โดยพุทธธรรมจะถูกเลือกสรรและนำมาสร้างคุณลักษณะไทยที่เหมาะสมกับบริบทของยุคต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม การรู้จักเลือกสรรและสื่อสาระพุทธธรรมที่เหมาะสมแก่สังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง บทความนี้จึงต้องการศึกษาถึงการเลือกสรรและการสื่อสาระพุทธธรรมผ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่ง คือ "คู่มือชาวพุทธ" อันเป็นวรรณกรรมประจำตัวของชาวพุทธ ใช้ประโยชน์

ได้เหมาะกับใจหรือเป็นหนังสือที่แต่งขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการเป็นชาวพุทธที่ดี

จากนวโกวาทถึงธรรมนุญญัติ

หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาของไทย จะเห็นได้ว่า ในแต่ละยุคจะมีวรรณกรรมที่เป็นที่นิยมของชาวพุทธที่แตกต่างกันออกไป วรรณกรรมที่เป็นที่นิยมและมีอิทธิพลอย่างมากต่อคนไทยและสังคมไทย คือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณกรรม ที่มาของความเชื่อและค่านิยมของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตกในเชิงรัชกาลที่ 3 เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกได้ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย จึงทำให้มีความพยายามในการอธิบายและตีความหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ และแสดงถึงความมีเหตุผลของพระพุทธศาสนาที่เหนือกว่าศาสนาอื่น ๆ ดังหนังสือแสดงกิจจานุกิจของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ซึ่งอาจถือเป็นตัวแทนในกรณีนี้ได้ ในหนังสือดังกล่าวนี้ได้อธิบายหลักพระพุทธศาสนา และโลกภูมิให้สอดคล้องกับแนวจิตทางวิทยาศาสตร์ โดยการตีความใหม่และเน้นความมีเหตุผลของพระพุทธศาสนาที่เหนือกว่าศาสนาใด ๆ ในโลก โดยเฉพาะเหนือกว่าศาสนาคริสต์ ซึ่งทำทลายอยู่ในขณะนั้น

การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยเกิดขึ้นอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสืบทอดพระราชภารกิจของสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในการปรับปรุงสังคมไทยตามแนว

ความคิดแบบตะวันตกให้ขยายมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนชนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ คณะสงฆ์เองก็ได้มีส่วนอย่างสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการศึกษา ซึ่งพระสงฆ์เองได้มีบทบาทมาช้านานและได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการในการจัดการศึกษาขั้นต้น อันเป็นการใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคม คือ พระสงฆ์และวัดให้เป็นประโยชน์และเป็นการเน้นศีลธรรม อีกทั้งเป็นการเกื้อกูลทั้งแก่บ้านเมืองและแก่พระศาสนา (วุฒิชัย มูลศิลป์ 2529 : 59) พระสงฆ์ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในช่วงการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญสมัยใหม่นี้ ได้แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงยกยอรับในพระปรีชาสามารถในด้านการจัดการศึกษา จึงทรงโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเป็นผู้อำนวยการจัดการศึกษาตามหัวเมือง พระองค์นอกจากจะทรงปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการศึกษาของพระสงฆ์ โดยเฉพาะหลักสูตรบาลีและนักธรรม รวมทั้งทรงดำเนินการก่อตั้งมหาจุฬาราชวิทยาลัยขึ้นสำหรับเป็นสถาบันการศึกษาเล่าเรียนชั้นสูงของพระสงฆ์และได้ทรงนำเอาวิธีการและวิชาการแบบใหม่เข้ามาทดลองสอนและสอบแล้วพระองค์ยังได้ทรงนิพนธ์ตำราเรียนวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรบาลีและนักธรรม ซึ่งตำราเป็นอันมากยังใช้ในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยสืบมาจนทุกวันนี้ เช่น พุทธศาสนสุภาษิต นวโกวาท วินัยมุขเล่ม 1 2 3 ธรรมวิภาคปริจเฉท 2 พุทธประวัติเล่ม 1 - 2 และบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น จนอาจกล่าวได้ว่า **“คงไม่มีงานเขียนหรืองานนิพนธ์ของบุคคลใดในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่ได้รับการพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมากเท่าและเป็นเวลานานเท่างานนิพนธ์ของพระองค์ท่าน”** (สุวรรณผา วงศ์ไวยศวรรณ 2529 : 20)

ในบรรดางานนิพนธ์อันหลากหลายของพระองค์ท่านนั้น อาจกล่าวได้ว่า **“นวโกวาท”** เป็นหนังสือ **“สำหรับศึกษาความรู้เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ซึ่ง**

แพร่หลายมากที่สุด” ซึ่งจากสถิติ ที่มีการรวบรวมไว้ถึงปี 2529 พบว่า มีสถิติการพิมพ์จำนวน 72 ครั้ง และครั้งหลังสุดมียอดพิมพ์มากถึง 100,000 เล่ม (สุวรรณผา วงศ์ไวยศวรรณ 2529 : 25-26) นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงและแพร่กระจายในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ในชื่อ **“นวโกวาทฉบับประชาชน”** ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2523 และมีสถิติที่ตีพิมพ์ถึงปี 2534 แล้วมากกว่า 500,000 เล่ม **“อธิบายธรรมในนวโกวาท”** ซึ่งตีพิมพ์แล้ว 14 ครั้ง มากกว่า 100,000 เล่ม **“หนังสืออธิบายธรรมและวินัยสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี”** โดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 5 สำนักพิมพ์ และได้รับการดัดแปลงและตีพิมพ์ในลักษณะอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทั้งในแบบเรียนศีลธรรมของกระทรวงศึกษาธิการและสำนักพิมพ์ทั่ว ๆ ไป ในส่วนของภาษาอังกฤษเอง ก็ได้รับการแปลโดย Bhikkhu Pannavaddho (Peter J.Morgan) วัดป่าบ้านตาด และตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2514 และครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2533 รวมจำนวนพิมพ์ 5,000 เล่ม นวโกวาทจึงเป็นหนังสือที่มีความสำคัญต่อความคิดสมัยใหม่ของคนไทยในเรื่องพระศาสนาอย่างยากจะหาหนังสือใดมาเทียบเทียมได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2538 : 165-166) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเจริญสมัยใหม่ที่มีวัฒนธรรมตะวันตกเป็นแกนนำสำคัญ

หนังสือนวโกวาทนี้ แม้จะเป็นหนังสือที่แพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบัน แต่ก็มิประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยเป็นหนังสือที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนริเริ่มและส่งเสริมให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสนิพนธ์ขึ้น โดยมีพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ 24 กรกฎาคม ร.ศ. 117 เรื่องสอนธรรมแก่เด็กในโรงเรียนว่า

“เรื่องการศึกษา” ขอให้ทรงช่วยคิดให้มาก ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อย่าตัดช่องไปแต่การช่างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาใน

โรงเรียนทั้งใน
ความวิตกไป
จนเลยเป็นค
หนังสืออ่านส
สอนกัน แต่
และเป็นความ
เป็นคุณแปล
ให้มาก ๆ ซึ
ครูสอบถาม
ที่ 2 เป็นต้น
เช่นนั้นได้จะ
พระมหาสมณ
72-73)

จากแ
กรมพระยาว
นวโกวาทขึ้น
พระจุลจอมเก
118 ว่า

“ด้วย
เพียงวินัย...
นักก็จริงแต่
ได้แม่นยำดี
แต่แปลเรื่อง
มาแล้ว สังเกต
ราก็เล่นได้
ขอทูลสรรเสริญ
อย่างยิ่ง แล
จัดแล้วเป็นก
74-75)

สมเด็จพระ
วโรรส มีลาย

“อาตม
เรื่องหนังสือ
ตั้งใจจะให้จุด

รวบรวมไว้ 72 ครั้ง ๑๐๐ เล่ม นอกจากนี้ อื่น ๆ เช่น ครั้งแรก มากกว่า ซึ่งตีพิมพ์ ชื่ออธิบาย "ชาตินครี" กติกพิมพ์ และอื่น ๆ กรมของ ปในส่วน Bhikkhu บ้านตาด ที่ 2 ใน นวโกวาท ใหม่ของ ลือโตมา (๑๖5-166) ปลูกความ แก่นนำ ทรัพย์หลาย เป็นมาก่อน จุลจอม ทัสมเด็จ ทัพนชั้น ม ร.ศ. ทั่มาก ๆ กัดชอง ทัสนาใน

โรงเรียนทั้งในกรุงแลหัวเมือง จะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น... จึงเห็นว่าถ้ามีหนังสืออ่านสำหรับโรงเรียน ที่บังคับให้โรงเรียนต้องสอนกัน แต่ให้เป็นอย่างใหม่ ๆ ที่คนจะเข้าใจง่าย ๆ และเป็นความประพฤติของคฤหัสถ์ชั้นต่ำ ๆ ขึ้นได้จะเป็นคุณเป็นประโยชน์มาก... ต้องให้เป็นหนังสือชาวบ้านให้มาก ๆ ขึ้น แลระวังอย่าให้มีใช้ดี แลถ้ามีค่าสำหรับครูสอนตาม เช่น คีล 5 ถามว่าอะไรเป็นองค์ที่ 1 ที่ 2 เป็นต้น ซึ่งให้เด็กต้องจำใจในคำซึ่งเป็นหัวข้อ เช่นนั้นได้จะเป็นการดี" (ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2514 : 72-73)

จากแนวพระราชดำรินี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงนิพนธ์หนังสือ นวโกวาทขึ้น ดังปรากฏลายพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 23 กรกฎาคม ร.ศ. 118 ว่า

"ด้วยนวโกวาทที่ประทานมา วันแรกได้อ่านหมดเพียงวินัย... เห็นว่าตามทางที่เรียบเรียงไว้ดีเยี่ยมนี้ ย่อมักก็จริงแต่เป็นหัวข้อสำหรับที่จะจำเอาจารย์จะสอนได้แม่นยำดี จะเป็นของให้ประโยชน์แก่พระบวชใหม่ แต่เป็นเครื่องตักเตือนใจ แลลึ้มค้ำน่ายของผู้ที่เคยฟังมาแล้ว สังเกตดูในเวลาทีอ่านเมื่อถึงหมวดใด ๆ ความรุกก็เล่นได้ตลอดทุกครั้ง เป็นเครื่องช่วยความจำ... ขอทูลสรรเสริญ ว่าการที่แต่งหนังสือเช่นนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แลทางที่จัดให้พระบวชใหม่เล่าเรียน ซึ่งได้จัดแล้วเป็นการมีคุณแก่คนที่ไปบวชยิ่งขึ้น" (หน้า 74-75)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีลายพระหัตถ์ทูลตอบในวันเดียวกันว่า

"อาตมาพำได้รับพระราชทาน พระราชหัตถเลขา เรื่องหนังสือนวโกวาทแล้ว การที่แต่งย่อนั้น เป็นเพราะตั้งใจจะให้จุดความรู้พอแก่เวลาบวชอยู่ของกุลบุตร

แต่เรื่องชื่อเป็นภาษาไทยนั้น เกิดขึ้นในเวลานิยมเสียงไทย เช่นชื่อว่า "แบบเรียนเร็ว" ภายหลังเห็นว่า บันดา คำที่แปลเทคนิคเทอมส์ (Technical terms) ควรจะคงอยู่ เพราะทำให้คำพูดสั้นแลจ่าได้ง่าย ทั้งให้ผู้เรียนได้เข้าใจพากย์สูง ๆ ด้วย แต่ยั้งหาเวลาที่จะแก้อยู่..." (หน้า 76)

ต่อมา ก็ปรากฏลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสลงวันที่ 17 สิงหาคม ร.ศ. 120 ว่า

"อาตมาพำพขอถวายหนังสือนวโกวาท ซึ่งพิมพ์ใหม่เติมชื่อมคธภาษาแห่งธรรมประเภทที่มีชื่อจะพึงเรียกได้ ตามบรมราชประสงค์ในฉบับนี้แล้ว เว้นไว้แต่ไม่มีคำสั้นเรียก หรือเรียกในภาษาไทยสดวกกว่า" (หน้า 76)

ในการพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มา จึงมีการปรับปรุงเนื้อหา โดยการเพิ่มหมวดธรรมเพิ่มเติมเข้ามาและเรียบเรียงในแต่ละหมวดให้มีความลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น แต่จุดมุ่งหมายสำคัญของนวโกวาทนี้ ก็คือ เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ให้พอควรแก่เวลาจะศึกษาได้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2534 : ๑)

เนื่องจากจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสอนภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ นวโกวาทจึงมีโครงสร้างของเนื้อหาที่เริ่มด้วย **วินัยบัญญัติ** ซึ่งเป็นกรอบในการปฏิบัติตนของพระบวชใหม่ว่า มีระเบียบวินัยในการปฏิบัติอย่างไรในเบื้องต้น ในส่วนที่สองเป็นการนำเสนอเนื้อหาหลักธรรมที่เรียกว่า **ธรรมวิภาค** เรียงลำดับเนื้อหาจากหมวดธรรมที่มี 2 ข้อเป็นต้นไป และส่วนสุดท้ายเป็นหมวดคติปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติของผู้ที่จะอยู่ครองเรือน

จากประมวลลักษณะทั่ว ๆ ไปของหนังสือ นวโกวาท พอจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า

- 1. นวโกวาท เป็นหนังสือประมวลหลักธรรม และวินัยที่กระชับ ถูกแต่งขึ้นสำหรับพระภิกษุสามเณร

ผู้บวชใหม่โดยตรง แสดงให้เห็นว่า ประเพณีการบวชเรียนที่ชายไทยทุกคนควรได้บวชเพื่อเล่าเรียนศึกษาก่อน แล้วจึงเริ่มชีวิตของผู้ใหญ่ที่จะรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ยังเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในสมัยนั้น ในขณะที่เดียวกันสังคมไทยก็เริ่มเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามา นวโกวาทจึงเป็นหนังสือที่มีลักษณะเป็นคู่มือที่มีเนื้อหาที่เตรียมพร้อมสำหรับภารกิจดังกล่าว โดยเริ่มจากการเตรียมพร้อมความเป็นพระภิกษุสามเณร (วินัยบัญญัติ) ก่อนแล้ว จึงมีการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม (ธรรมวิภาค) และเมื่อลาสิกขาออกไปก็จะมีหลักในการครองเรือน (คิทธิปฏิบัติ) ที่ถูกต้องและตั้งตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยนัยนี้ความเป็นพุทธและความเป็นไทยจึงถูกเชื่อมโยงประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. เมื่อพิจารณาการจัดลำดับเนื้อหาแล้ว จะเห็นว่า แม้จะมีการวางโครงสร้างหนังสือที่ค่อนข้างจะชัดเจนแต่การจัดลำดับเนื้อหาที่ค่อนข้างจะกระจัดกระจายไม่เชื่อมโยงประสานหรือบูรณาการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้เพราะผู้เรียบเรียงมุ่งจัดเรียงเนื้อหาตามลำดับหมวดธรรมเป็นสำคัญ ไม่จัดวางหลักธรรมในตำแหน่งที่เหมาะสมสอดคล้องกัน เช่น ในหมวด 3 ได้พูดถึงบุญกิริยาวัตถุ 3 แล้วต่อด้วยสามัญญลักษณะ 3 อย่างเป็นต้น ดังนั้น หนังสือนวโกวาทแม้จะช่วยให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนกำหนดหลักธรรมหรือหมวดธรรมในพระพุทธศาสนาได้ง่าย แต่ก็อาจจะทำให้เข้าใจภาพรวมในหลักธรรมได้ไม่ชัดเจนพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่ชาวพุทธได้เห็นห่างจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ลักษณะดังกล่าวได้มีผู้พยายามที่เชื่อมโยงหรือบูรณาการให้เห็นภาพรวมของหลักธรรมที่ปรากฏในนวโกวาทชัดเจนมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าพุทธทาสภิกขุเองก็ได้พยายามที่จะน่านวโกวาทมาอธิบายใหม่ในหนังสือชื่อ "ศึกษาธรรมอย่างถูกวิธีหรือธรรมวิภาค นวภูมิ" (2534) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคที่ 1 ว่าด้วยหลักธรรมฝ่ายความทุกข์

ภาคที่ 2 ว่าด้วยหลักธรรมฝ่ายความดับทุกข์เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากลักษณะดังกล่าว นวโกวาท อาจจะเหมาะที่จะเป็นหนังสืออ้างอิงมากกว่าตำราเรียนในหลักสูตร (Payutto 1995 : 15)

3. นวโกวาท เกิดในยุคที่อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของคริสต์ศาสนา ซึ่งถือเป็นตัวแทนวัฒนธรรมตะวันตก การขีดเส้นเขตแดนในเรื่องความเชื่อ วัตรปฏิบัติ ศิล หรือความเป็นชาวพุทธให้มีความชัดเจนเป็นต้น จึงเกิดขึ้นในยุคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขีดเส้นเขตแดนแห่งความมีเหตุผลของพระพุทธศาสนาว่า เหนือกว่าคริสต์ศาสนา ซึ่งท้าทายอยู่ในขณะนั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2538 : 160) ลักษณะ ดังกล่าวนี มีส่วนช่วยให้การกำหนดเนื้อหาและการเลือกสรรหมวดธรรมในนวโกวาทมีลักษณะที่ชัดเจนและง่ายต่อการท่องจำ ทบทวนและนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน อันเป็นการปลูกฝังความเป็นชาวพุทธให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

4. นวโกวาท ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ค่อนข้างจะมากกว่า ในหมวดคิทธิปฏิบัติอันเป็นส่วนที่ว่าด้วยหลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์โดยตรงนั้น ขาดส่วนที่เป็นปรมัตถธรรม ซึ่งอาจจะทำให้คนทั่วไปนับถือหรือเข้าถึงพระพุทธศาสนาเพียงแคในระดับโลกิยธรรมหรือระดับศีลธรรม โดยมุ่งความสำเร็จหรือประโยชน์ทางโลกก็พอเท่านั้น (พระไพศาล วิสาโล 2542 : 11) ลักษณะดังกล่าวนี้ อาจจะเกิดจากการที่พยายามอธิบายพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นกระแสใหม่ที่เข้ามาสู่สังคมไทยในสมัยนั้นก็ได้อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้พระพุทธศาสนาขาดมิติทางด้านจิตวิญญาณที่ลึกซึ้ง

5. ในบรรดาตำราพื้นฐานในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเกือบทั้งหมดนั้น กล่าวได้ว่าเป็นตำราที่แต่งและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสแทบทั้งสิ้น (Jackson 1990:69)

นวโกวาท
หลักสูตร
2469 เมื่อ
ครั้งแรก
ได้ 90
หลักสูตร
ของคณะ
โดยนัยนี้
ที่สุดในบ
ด้วยเช่น
สังคมไทย
จากการวิ
จัดการค
มหาสมณ
วิวัฒน์ (:
“
พัฒนา
นักพัฒนา
ของผู้เรีย
การเปลี่ย
รัตนโกสิน
ถือว่า ก
บริบทขอ
หลักสูตร
อัครจารย์
พ
ในช่วงแ
เจริญสมัย
ซึ่งเป็นผู้มี
ในสังคม
จากสมเด
วโรรสแล
พิจารณา
บทบาทขอ
ของพระส

นวกวาทเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่ใช้เป็นตำราเรียน ในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เมื่อมีการเปิดหลักสูตร “นักธรรม” ขึ้น และสอบครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม 2454 รวมเวลาถึงปัจจุบันได้ 90 ปีพอดี จึงเป็นหนังสือที่ผู้ผ่านการศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยทุกคนต้องอ่านและศึกษาเล่าเรียน โดยนัยนี้ นวกวาทจึงเป็นหนังสือที่แพร่กระจายมากที่สุดไม่ปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันก็เรียกร้องค่าตอบแทนเช่นเดียวกันว่า ยังเป็นตำราที่ยังเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหรือไม่ จากการวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาของสงฆ์และวิธีการจัดการศึกษาจากประมวลพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สุนทร อมรวิวัฒน์ (2535 : 258) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

“ได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง ในแง่การพัฒนาหลักสูตรนักธรรม นับได้ว่า พระองค์ทรงเป็นนักพัฒนาหลักสูตรพระองค์แรกที่คิดถึงวัยและกลุ่มของผู้เรียน ตลอดจนการสร้างตำราเรียน... [ส่วน] การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของสงฆ์ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบันมีน้อยมาก ในแง่ของการศึกษาถือว่า การจัดการศึกษาของสงฆ์ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งถ้าเราดูลักษณะของหลักสูตรที่มีพลวัต(dynamic) อยู่เสมอแล้ว ก็เป็นที่อัศจรรย์ว่านี่อยู่ได้อย่างไร”

พระเถระอีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสำคัญในช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่ความเจริญสมัยใหม่ คือ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการนำพระพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมีคุณค่าและความหมายสืบจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสและพุทธศาสนิกชนตามลำดับ ท่านได้รับการพิจารณาจากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาว่า มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการจัดระบบการศึกษาแผนใหม่ ของพระสงฆ์ไทยและมีผลงานทางวิชาการเทียบเท่า

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (Swearer 1995 : 139-140) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพุทธธรรมและพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมและพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับการอ้างอิง ในแวดวงวิชาการทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง พระไพศาล วิสาโล (2542 : 35-39) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ลักษณะเด่นของพระธรรมปิฎก คือ เป็นจุดบรรจบระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมแบบพุทธกับวิทยาการแผนใหม่ โดยเป็นผู้ประมวลหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา มาแสดง อธิบาย และตีความให้เห็นอย่างเป็นระบบครบถ้วนที่สุดเท่าที่เคยมีมา ให้ความสำคัญทั้งแก่ส่วนที่เป็นสัจธรรมและจริยธรรม โดยทุกส่วนต่างสอดคล้องเชื่อมโยงและรับช่วงเป็นทอด ๆ โดยมีจุดหมายสุดท้ายตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ อิศราภาพ

ผลงานที่โดดเด่นและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากพุทธธรรมแล้ว ย่อมได้แก่ ธรรมนุญชีวิต ซึ่งได้รับการคาดหมายว่า จะมาแทนที่นวกวาท (พระไพศาล วิสาโล 2542 : 137) เพราะในช่วงเวลาเพียง 2 ทศวรรษได้รับการตีพิมพ์แล้วมากกว่า 250 ครั้ง

ธรรมนุญชีวิตนี้ มีจุดเริ่มต้นจากการที่พระธรรมปิฎกได้รับอาราธนาไปเป็นวิทยากรบรรยายวิชาพระพุทธศาสนา ณ สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2519 และท่านดำริที่จะให้มีหนังสือแสดงหลักธรรมพื้นฐาน ๆ ง่ายๆ ที่เหมาะแก่ศฤงคารที่อยู่ที่อยู่ในสหรัฐอเมริกา จึงได้รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ *คู่มือดำเนินชีวิต* ขึ้น โดยอาศัยหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ที่ท่านได้จัดทำไว้ก่อนแล้วเป็นฐาน และได้จัดพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมาเมื่อท่านได้เดินทางกลับมาจากประเทศไทยแล้ว ท่านก็ได้ปรับปรุงคู่มือดำเนินชีวิต และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น *ธรรมนุญชีวิต* (กรมการศาสนา ขอจัดพิมพ์ในชื่อพุทธจริยธรรม) และมูลนิธิพุทธธรรม โดยอาจารย์ Bruce Evans ได้ทำการแปลเป็นภาษา

อังกฤษในปี พ.ศ. 2539 และได้นำลงพิมพ์คู่กันทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อ “ความหมายและคุณค่าใหม่ขึ้นมา เช่น ใช้ในการศึกษารวม โดยเป็นการฝึกภาษาอังกฤษ และเรียนรู้ถ้อยคำภาษาอังกฤษที่ใช้ในทางธรรมด้วย” โดยจัดเนื้อหาให้เข้าหน้าตรงกันทั้งสองภาษา จึงกลายเป็นธรรมนุญชีวิตฉบับสองพากย์ในปี 2539 ต่อมาในปี 2540 ก็มีการปรับปรุงและเพิ่มเติมเนื้อหาในพากย์ภาษาไทย พร้อมทั้งตรวจชำระคำแปลภาษาอังกฤษทั้งส่วนเดิมและส่วนที่เพิ่มเข้ามาใหม่ รวมทั้งมีการผนวกเอาเรื่อง มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธมาพิมพ์เพิ่มเป็นส่วนนำหน้าอีกด้วย ทำให้เกิดเป็นหนังสือธรรมนุญชีวิตฉบับปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่รวมสองภาค มีสถิติการพิมพ์ซ้ำ 30 ครั้ง

หนังสือธรรมนุญชีวิตนี้ มีเนื้อหาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิต โดยผู้พิมพ์ได้เพิ่มเติมส่วนมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธเข้ามา ดังท่านได้แสดงเจตนารมณ์ไว้ว่า

“มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธนี้ เกิดจากความดำริที่จะย้ำเน้นถึงความสำคัญของการที่ชาวพุทธควรจะมีข้อปฏิบัติที่ยึดถือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง โดยรื้อฟื้น ข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ในสังคายนสูตร ขึ้นมาส่งเสริมเป็นกฎเกณฑ์สำหรับชาวพุทธ ที่จะยึดถือปฏิบัติกันอย่างเป็นมาตรฐานทั่วไป ในการที่จะดำเนินชีวิตและร่วมสร้างสรรค์สังคมให้ตั้งงามและมีความสุขความเจริญ... ถือได้ว่า มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ เป็นเกณฑ์อย่างต่ำสำหรับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ส่วนธรรมนุญชีวิตเป็นประมวลหลักธรรมทั่วไป เพื่อการดำเนินชีวิตที่ตั้งงาม ซึ่งอาจถือเป็นส่วนขยายของมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธเป็นเกณฑ์ตรวจสอบเบื้องต้นสำหรับดำเนินชีวิตของตน แล้วก้าวสู่คุณสมบัติและข้อปฏิบัติในธรรมนุญชีวิต เพื่อดำเนินชีวิตให้ตั้งงาม มีความสำเร็จและเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น จนมีความสมบูรณ์” (พระธรรมปิฎก 2544 : 6)

เพื่อที่จะย้ำเน้นและให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติตนของชาวพุทธ ท่านจึงได้แยกเนื้อหาส่วนที่เป็น

คติวินัย จากหนังสือธรรมนุญชีวิต มาตีพิมพ์ใหม่เป็นมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ ซึ่งได้ผนวกเข้าร่วมไว้ส่วนต้นของหนังสือธรรมนุญชีวิต เฉพาะส่วนที่เป็นมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธนี้ได้รับตีพิมพ์แล้วจำนวน 8 ครั้ง (พ.ศ. 2544)

จากการที่ท่านต้องการให้ชาวพุทธได้มีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตั้งตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ท่านจึงได้จัดวางลำดับเนื้อหาจากความเป็นอยู่ทั่วไป จนถึงก้าวเข้าสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ อริสราภพหรือการหลุดพ้น ซึ่งมีข้อที่นำสังเกตดังนี้

1. เมื่อเปรียบเทียบกับนโวกวาทแล้ว จะเห็นได้ว่ามีจุดกำเนิดที่คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ เพื่อต้องการให้เป็นหนังสือแสดงหลักธรรมง่าย ๆ ในเบื้องต้นแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งอยู่ในยุคที่ต้องการความชัดเจนของหลักพุทธธรรม ในส่วนของนโวกวาทอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางอารยธรรมและการทำลายของศาสนาคริสต์ และในส่วนของธรรมนุญชีวิตต้องการให้หลักแก่พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในต่างประเทศเป็นเบื้องต้น แล้วค่อยแพร่ออกไปยังพุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่น ๆ
2. เมื่อเปรียบเทียบในแง่ของการดัดแปลงและการแพร่กระจายแล้ว จะเห็นได้ว่า นโวกวาท มีการแพร่กระจายมากกว่า ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนโวกวาทเป็นหนังสือในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่ต้องใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ธรรมนุญชีวิตแม้จะไม่ได้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ก็ถือได้ว่า เป็นหนังสือที่ได้รับการดัดแปลงแพร่หลายมากที่สุดเล่มหนึ่งและกระจายออกไปในกลุ่มพุทธศาสนิกชนทั่ว ๆ ไป (ที่มีใช้เฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษาธรรม)
3. เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาและโครงสร้างของหนังสือ จะพบว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้องที่

แตกต่างกัน
ของหนังสือ
ที่บวชใหม่
และจบลงด้
มาตรฐานกา
การดำเนินกิ
คนถึงธรรม
พระพุทธศา
ที่แตกต่างกัน
ตามหมวดพ
ลำดับเนื้อหา
สอดคล้องเชิ

เพื่อให้

โครงสร้างแ
แบ่งโครงสร

1. วินัยบัญญัติ

- 1) อนุศ
- 2) ลิกขา
- 3) อาบัติ
- 4) ปารา
- 5) สังฆา
- 6) อนิย
- 7) นิสสัย
- 8) ปาจิต
- 9) ปาฏิ
- 10) เสขิย
- 11) อธิกร

2. ธรรมวิภา

- 1) ทุกะ
- ฐ
- ฐ
- ฐ
- ปุ

แตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมาย กล่าวคือ กลุ่มเป้าหมายของหนังสือแนวทฤษฎีนั้น คือ พระภิกษุและสามเณรที่บวชใหม่ เนื้อหาจึงเริ่มจากวินัยบัญญัติ ธรรมวิภาค และจบลงด้วยคิทธิปฏิบัติ ส่วนธรรมเนียมชีวิตเริ่มจากมาตรฐานการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาวพุทธโดยทั่วไป การดำเนินกิจการต่างๆ ตามแนวพุทธ และสิ้นสุดด้วยคนถึงธรรม (ผู้หมดกิเลส) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และสิ่งที่ชัดเจน ก็คือ การจัดวางเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไป ในขณะที่แนวทฤษฎีได้จัดหลักธรรมตามหมวดหมู่เป็นหลัก แต่ธรรมเนียมชีวิตได้จัดวางตามลำดับเนื้อหา บูรณาการเนื้อหาของหลักธรรมทุกหลัก สอดคล้องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อที่จะ

นำเข้าไปสู่เป้าหมายคือ การถึงธรรมหรือการสิ้นกิเลส ทุกข้อธรรมที่พระธรรมปิฎกนำมาจัดระบบในธรรมเนียมชีวิต จึงล้วนนำไปสู่การฝึกปฏิบัติที่สนองจุดมุ่งหมายความเป็นคนสมบูรณ์แบบ ที่มีความชัดเจนและงดงามด้วยสำนวนภาษา (สุมน อมรวิวัฒน์ 2544 : 82-84) เมื่อพิจารณาจากลักษณะดังกล่าว ธรรมเนียมชีวิตจึงแตกต่างไปจากแนวทฤษฎีอย่างชัดเจนในแง่ของการวางโครงสร้างและการวางลำดับเนื้อหา ลักษณะของแนวทฤษฎีจะคล้ายกับหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของพระธรรมปิฎกมากกว่า เพราะเป็นหนังสือที่มุ่งเน้นในการจัดลำดับหมวดธรรมตามประเภทธรรม

เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนจึงขอเปรียบเทียบ โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือทั้งสองเล่มดังนี้

โครงสร้างและเนื้อหาของแนวทฤษฎี

แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ภาคใหญ่ คือ

1. วินัยบัญญัติ

- 1) อนุศาสน์ 8 อย่าง (นิสสัย 4 อกรรมกิจ 4)
- 2) ลีลาของภิกษุ 3 อย่าง (ศีล สมาธิ ปัญญา)
- 3) อาบัติ อกรรมที่ต้องอาบัติ
- 4) ปาราชิก 4
- 5) สังฆาทิเสส 13
- 6) อนิยต 2
- 7) นิสลัคคียปาจิตตี 30
- 8) ปาจิตตี 92
- 9) ปาฏิเทสนียะ 4
- 10) เลขียะ 75
- 11) อธิกรณสมณะ 7

2. ธรรมวิภาค

- 1) ทุกะ หมวด 2
 - ธรรมมีอุปการะมาก 2
 - ธรรมเป็นโลกบาล 2
 - ธรรมอันทำให้งาม 2
 - บุคคลหาได้ยาก 2

โครงสร้างและเนื้อหาของธรรมเนียมชีวิต

แบ่งโครงสร้างออกเป็น 2 ภาคใหญ่ คือ

ภาค 1 มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ

หมวดหนึ่ง พื้นฐานชีวิต

- กฎ 1 เว้นชั่ว 14 ประการ

ก. เว้นกรรมกิเลส 4

ข. เว้นอกติ 4

ค. เว้นอบายมุข 6

- กฎ 2 เตรียมมุนีชีวิต 2 ด้าน

ก. เลือกสรรเสวนาคณ

ข. จัดสรรทุนทรัพย์

- กฎ 3 รักษาความสัมพันธ์ 6 ทิศ

ก. ไหว้ทิศรอบตัว

ข. ช่วยเหลือทั่วทุกคน

หมวดสอง จุดหมายชีวิต

- จุดหมาย 3 ชั้น

- จุดหมาย 3 ด้าน

ภาค 2 ธรรมเนียมชีวิต

หมวดนำ คนกับความเป็นคน

1. คนเป็นสัตว์ประเสริฐ (สมาธิในสังกัดมนุษยชาติ)

2) ตีกะ หมวด 3

- รตนะ 3
- คุณของรตนะ 3
- อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน 3
- โอวาทของพระพุทธเจ้า 3
- ทุจจิต 3
- สุจจิต 3
- อกุศลมูล 3
- สัมปยุตตบัญญัติ 3
- อปัตถนภปฏิบัติ 3
- บุญกิริยาวัตถุ 3
- สามัญลักษณ์ 3

3) จตุกกะ หมวด 4

- วุฑฒิ 4
- จักร 4
- อคติ 4
- อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ 4
- ปธาน 4
- อธิษฐานธรรม 4
- ควรทำความไม่ประมาทในที่ 4 สถาน
- ปาริสุทธิศีล 4
- อารักขกัมมัฏฐาน 4
- พรหมวิหาร 4
- สติปัฏฐาน 4
- ธาตุกัมมัฏฐาน 4
- อริยสัจ 4

4) ปัญจกะ หมวด 5

- อนันตริยกรรม 5
- อภินทปัจจเวกขณะ 5
- เวสัชชกรณธรรม 5
- องค์แห่งภิกษุใหม่ 5
- องค์แห่งธรรมกถึก 5
- ชัมมัสสวนานิสงส์ 5
- พละ 5
- นิวรรณ์ 5

2. คนสมบูรณ์แบบ (สมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ)
หมวดหนึ่ง คนกับสังคมา

3. คนมีศีลธรรม (สมาชิกในหมู่อารยชน)

- ก. มีสุจริตทั้งสาม
- ข. ประพฤติตามอารยธรรม
- ค. อย่างต่ำมีศีล 5

4. คนมีคุณแก่ส่วนรวม (สมาชิกที่ดีของสังคม)

- ก. มีพรหมวิหาร
- ข. บำเพ็ญการสงเคราะห์

5. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของชุมชน (สมาชิกที่ดีของชุมชน)

- ก. พึ่งตนเองได้
- ข. อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี

6. คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี

- ก. รู้หลักอธิปไตย
- ข. มีส่วนในการปกครอง

7. คนผู้นำรัฐ (พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมือง)

- ก. ทรงศุภพิริยาธรรม
- ข. บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ
- ค. ประกอบราชสังคหะ
- ง. ละเว้นอคติ 4

หมวดสอง คนกับชีวิต

8. คนมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ (ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์)

- ก. นำชีวิตสู่จุดหมาย
- ข. ภายในทรงพลัง
- ค. ตั้งตนบนฐานที่มั่น

9. คนประสบความสำเร็จ (ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ)

- ก. หลีกเลี่ยงเจริญ
- ข. หลีกเลี่ยงสำเร็จ
- ค. หลีกเลี่ยงโพธิญาณ

10. คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (ชีวิตที่เป็นหลักฐาน)

- ก. ขึ้นหาและรักษาสมบัติ
- ข. ขึ้นแจงจัดสรรทรัพย์
- ค. ขึ้นจับจ่ายกินใช้

- ขั้

5) ฉักกะ

- ค

- ส

- อ

- อ

- วิ

- ส

- เว

- ๓

6) สัตถ

- อ

- อ

- ส

- ส

- โ

7) อัฏฐ

- โ

- ล

- ม

8) นวกะ

- ม

9) ทสกะ

- อ

- ก

- บ

- ๓

- น

- ก

- อ

10) ปกิด

- อ

- โ

3. คิทธิปฏิบัติ

1) จตุก

- ชันซ์ 5
 - 5) ฉีกกะ หมวด 6
 - คารวะ 6
 - สาธารณียธรรม 6
 - อายุตนะภายใน 6
 - อายุตนะภายนอก 6
 - วิญญาณ 6
 - สัมผัส 6
 - เวทนา 6
 - ธาตุ 6
 - 6) สัตตกะ หมวด 7
 - อปริหานิยธรรม 7
 - อริยทรัพย์ 7
 - สัมปยุตธรรม 7
 - สัมปยุตธรรมอีก 7
 - โพชนงค์ 7
 - 7) อัฐรูกะ หมวด 8
 - โลกธรรม 8
 - ลักษณะตัดสินธรรมวินัย 8
 - มรรคมรรค 8
 - 8) นวกะ หมวด 9
 - มลละ 9
 - 9) ทศกะ หมวด 10
 - อกุศลกรรมบถ 10
 - กุศลกรรมบถ 10
 - บุญกิริยาวัตถุ 10
 - ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเรื่อง ๆ 10
 - นาคกรณธรรม 10
 - กถาวัตถุ 10
 - อนุสสติ 10
 - 10) ปกิณณกะ หมวดเบ็ดเตล็ด
 - อุปกิเลส 16
 - โพธิปักขิยธรรม 37
3. คติปฏิบัติ
- 1) จตุกกะ 4
 11. คนครองเรือนที่เลิศล้ำ (ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์)
 - ก. มีความสุขสี่ประการ
 - ข. เป็นชาวบ้านแบบฉบับ
 - ค. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่
 - ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง
 - จ. ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี
 12. คนไม่หลงโลก
 - ก. รู้ทันโลกธรรม
 - ข. ไม่มองข้ามเทวทูต
 - ค. ดำเนินสู่ตรแห่งชีวิต
 หมวดสาม คนกับคน
 13. คนร่วมชีวิต (คู่ครองที่ดี)
 - ก. คู่สร้างคู่สม
 - ข. คู่ชื่นชมคู่ระกำ
 - ค. คู่ศีลธรรมคู่ความดี
 - ง. คู่ถูกหน้าที่ต่อกัน
 - จ. พ้อบ้านเห็นใจภรรยา
 14. คนรับผิดชอบตระกูล (หัวหน้าครอบครัวที่ดี)
 - ก. รักษาตระกูลให้คงอยู่
 - ข. บูชาคนที่เหมือนไฟ
 - ค. ทำหน้าที่ผู้มาก่อน
 - ง. เป็นราษฎรที่มีคุณภาพ
 15. คนสืบตระกูล (ทายาทที่ดี)
 - ก. เปิดประตูสู่ความเจริญก้าวหน้า
 - ข. ปิดช่องทางที่เข้ามาของความเสื่อม
 - ค. เชื่อมสายสัมพันธ์กับบูรพการี
 - ง. มีหลักประกันของชีวิตที่พัฒนา
 16. คนที่จะคบหา (มิตรแท้-มิตรเทียม)
 - ก. มิตรเทียม
 - ข. มิตรแท้
 - ค. มิตรต่อมิตร
 17. คนงาน-นางงาน (ลูกจ้าง-นายจ้าง)
 - ก. นายจ้างพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน
 - ข. คนรับใช้และคนงานมีน้ำใจช่วยเหลือนาย
 หมวดสี่ คนกับมรรคา

- กรรมกิลเลส 4
- อบายมุข 4
- ทิฏฐธัมมิกัตถตตประโยชน์ 4
- สัมปรายิกัตถตตประโยชน์ 4
- มิตตปฎิรูป 4
- คนปกอลอกมีลักษณะ 4
- คนดีแต่พูดมีลักษณะ 4
- คนหัวประจบมีลักษณะ 4
- คนชักชวนในทางฉิบหายมีลักษณะ 4
- มิตรแท้ 4
- มิตรมีอุปการะมีลักษณะ 4
- มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มีลักษณะ 4
- มิตรแนะนำประโยชน์มีลักษณะ 4
- มิตรมีความรักใคร่มีลักษณะ 4
- สังคหัตถุ 4
- สุขของคฤหัสถ์ 4
- ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก 4
- ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย 4
- ตระกูลอันมั่งคั่งจะต้องอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน 4
- ธรรมของฆราวาส 4

2) ปัญจกะ

- ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ 5
- คีล 5
- มัจฉาวณิชชา 5
- สมบัติของอุบาสก 5

3) ฉักกะ

- ทิศ 6
- อบายมุข 6

18. คนผู้สั่งสอนหรือให้การศึกษา (ครู อาจารย์หรือผู้แสดงธรรม)

- ก. เป็นกัลยาณมิตร
- ข. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้
- ค. มีลีลาครุครบทั้งสี่
- ง. มีหลักตรวจสอบสาม
- จ. ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์

19. คนผู้เล่าเรียนศึกษา (นักเรียน นักศึกษา นักค้นคว้า)

- ก. รู้หลักคุณภาพของการศึกษา
- ข. มีหลักประกันของชีวิตที่พัฒนา
- ค. ทำตามหลักเสริมสร้างปัญญา
- ง. ศึกษาให้เป็นพหูสูต
- จ. เคารพผู้จุดประทีปปัญญา

20. คนใกล้ชิดศาสนา (อุบาสก อุบาสิกา)

- ก. เกื้อกูลพระ
- ข. กระทำบุญ
- ค. ถูกราบสักการะ
- ง. เป็นอุบาสกอุบาสิกาชั้นน้ำ
- จ. หมั่นสำรวจความก้าวหน้า

21. คนสืบศาสนา (พระภิกษุสงฆ์)

- ก. อนุเคราะห์ชาวบ้าน
- ข. หมั่นพิจารณาตนเอง

22. คนถึงธรรม (ผู้หมดกิเลส)

บทสรุป

จากลัทธิและธรรมานุญทางพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ศตวรรษที่ 21 และธรรมานุญที่ช่วยกันคิดค้นไปอย่างรวดเร็ว อะไรที่จะเป็น

ธรรมปิฎก.พ

นิติ เอียว

ไพศาล วิส

พุทธทาสภิก

วชิรญาณวโ

วุฒิชัย มูล

สุมน อมร

บทสรุป

จากลักษณะและบทบาทของหนังสือวาทะ และธรรมเนียมชีวิตที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้พยายามที่จะวางรากฐานการดำเนินชีวิตของชาวพุทธให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยนวกวาทะเป็นตัวแทนของรุ่งอรุณแห่งความเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ 20 และธรรมเนียมชีวิต อยู่ในยุครุ่งอรุณของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ศตวรรษที่ 21 สิ่งทีบุคคลในยุคสมัยจะต้องช่วยกันคิดต่อไปก็คือ ในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ และชาวพุทธเองก็ยังไม่มียุคอะไรที่จะเป็นเครื่องกำหนดคุณลักษณะที่ชัดเจน ทำ

อย่างไร ชาวพุทธจึงจะมีหนังสือที่เป็นคู่มือที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวการณ์สำหรับชาวพุทธจะใช้เป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข สามารถสร้างสรรค์สังคมและชุมชนได้ดี ซึ่งนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะถ้าหากว่า ชาวพุทธไม่มีข้อปฏิบัติอะไรเป็นเครื่องกำหนดร่วมกันแล้ว ชาวพุทธนอกจากจะเห็นห่างจากหลักการพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังจะทำให้สังคมไทยพลัดประโยชน์ที่จะพึงได้จากกรรมพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งชีวิตและสังคมไทยอีกด้วย และเป็นไปได้หรือไม่ที่ชาวพุทธจะพร้อมใจกันยึดเอาคู่มือชาวพุทธเล่มใดเล่มหนึ่งขึ้นมาเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิต ดังที่นักปราชญ์ทั้งสองท่านได้พยายามกำหนดไว้ □

หนังสืออ้างอิง

- ธรรมปิฎก, พระ (ประยูร ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- *ธรรมเนียมชีวิตฉบับปรับปรุงใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2544.
- *วินัยชาวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : เวียงตะวันแกลเลอร์ จำกัด, 2544.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ผ้าขาวม้า, ผ้าลินิน, กางเกงในและ ฯลฯ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. *พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : กองทุนมูลนิธิธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม, 2542.
- พุทธทาสภิกขุ. *ศึกษาธรรมอย่างถูกวิธี*. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2532.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. *นวกวาท*. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- *พระราชหัตถเลขา-ลายพระหัตถ์*. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด, 2514.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. *การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- สุนน อมรวิวัฒน์. *สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

- หลักบูรณาการทางการศึกษาด้านพระพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุภาพพรรณ ณ บางช้าง. *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สุวรรณ วงศ์ไวยวรรณ. "พุทธธรรมในรัฐไทย : ข้อพิจารณาญาณวิทยาทางสังคม". รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : โครงการพุทธธรรมกับสังคมไทย, 2529.
- Jackson, Peter A. *Buddhism, Legitimation, and Conflict : The Political Functions of Urban Thai Buddhism*. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1990.
- P.A.Payutto. *A Constitution for Living : Buddhist Principles for a Fruitful and Harmonious Life*. Bruce Evans (Trans.), Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1996.
- Prayudh Payutto, Phra. *Buddhadhamma : Natural Laws and Values for Life*. Grant A. Olson (Trans.), Albany : State University of New York, 1995.
- Swearer, Donald K. *The Buddhist World of Southeast Asia*. Albany : State University of New York, 1995.
- Vajiranavarorasa, Somdet Phra Maha Samana Chao. *Navakovada*. 3rd ed., Bangkok : Mahamakuta Buddhist University, 1990.

บทคัดย่อ

การวิจัย และสุขภาพ ดี ผู้สูงอายุ ลักษณะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการรวบรวม คือ ร้อยละ ๓๐ การจำแนกพหุ

ผลการ สถานภาพสมรส มีอยู่เพียงเล็กน้อย กรุงเทพฯ และ ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลง เจลี่ยเท่ากับ ผู้สูงอายุส่วนใน กิจวัตรประจำวัน อยู่ในระดับปาน จิตใจและเครร เข้ามาช่วยเหลือ ที่มีผลกระทบ ขั้นสุดท้าย รุ ผันแปรต่อระดับ บุตรหลาน ดู รองลงมาเป็น ต้องการอยู่ใน

* งานวิจัยนี้
** หัวหน้าภา
*** อาจารย์ปร